

Anadolu Selçuklu Kervansarayları

İpekyolu

manlığı kabul edenler Türk olmuş ve Türk'lerle kaynaşmıştır. 1071'den itibaren 900 sene içinde giderek Anadolu tarihinde yaşamış bütün kavimlerin çocukları olan bugünkü Anadolu Türkleri ile Türkiye oluşmuştur. **Bu nedenle Anadolu'daki bütün eski uygarlıklar, yalnız Türklerin kendi ulusal uygarlıkları değil, aynı zamanda bütün insanlığın ortak malıdır.**

Arap ve İran sanatından da faydalanan Selçuklular, Anadolu'da kendilerine has öz bir uygarlık geliştirdiler. Selçuklu sanatını özgün kılan anavatanları Orta Asya'dan getirdikleri motif ve öğeleri sanatlarına yansıtma yolunda ilerlemişlerdir. Türbeler, Türk çadırının taş yapıya dönüştürülmüş bir yorumudur. Eğri yontma tekniği, kökeni İskitlere kadar giden bir Orta Asya çalışma yöntemidir. Minyatür sanatı, çinicilik, maden ve ağaç işçiliği de büyük ölçüde Orta Asya etkileri taşır.

Selçuklular Anadolu'da Romalılardan kalan köprü, yol ve konaklama tesislerini daha da geliştirerek ticaret yolları üzerinde olan bu ülkeyi güvenli kılacak sistemi de kurmuşlardır. Bu sistemin bir parçası da her yöndeki ana yollar üzerinde kervanların güvenle konaklamaları için inşa ettikleri kervansaraylardır. Selçuklular kendi yaratıları olan bu kervansaraylarda olduğu gibi, cami türbe ve medrese yapılarına da Anadolu iklimine uygun yeni mekan ve hacimler kazandırdılar. İran kökenli eyvanların, yani anıtsal giriş kapılarının mimarlık süsleri, Türk sanatının en güzel yaratıcı örneklerinden biridir. Yüksek giriş kapıları ve onların süsleme öğeleri, Haçlı seferleri sırasında Anadolu'dan Avrupa'ya taşınmıştır. Kuzey Avrupa'da görülen tuğlalarla inşa edilmiş Gotik tarzdaki kiliseler, büyük ölçüde Selçuklu izleri taşırlar.

Hititler, Frigler ve Yunanlılar Anadolu Yarımadasının ancak bir bölümünde oturmuşlardır. Anadolu'yu tarihte bütünüyle ilk iskan edenler Türklerdir. Romalılar ve İranlılar Yarımada'yı her ne kadar işgal etmişlerse de oraya yerleşmemişler, ülkeyi yalnız politik idareleri altında bulundurmışlardır.

Türkler, Anadolu'ya sürekli akınlarla göç yoluyla Orta Asya'dan gelmişler; büyük bir bölümü Hint-Avrupa kökenli olan mevcut Anadolu halklarına hoşgörüyü dayanan idareleriyle kendilerini kabul ettirmişler ve hatta sevdirmişlerdir. Bu halklardan Müslü-

Selçuklular, Osmanlının aksine Anadolu'yu vatan olarak benimsemiş ve bu ülkenin uygarlığı için büyük çaba sarf etmişlerdir. Malatya, Urfa, Amasya, Divrik, Sivas, Niğde, Kayseri, Konya ve daha nice Anadolu kentleri, hala Selçuklu sanatının görkemli özelliklerini taşıyan yapılarla doludur. Anadolu Selçukluları devrinde ticaretin önem kazandığı 1. Keyhüsrev, 1. Keykavus ve 1. Alaeddin Keykubat devirlerinde, yalnız 1204-1243 yılları arasında Anadolu'da sayıları 40'ı bulan kervansaraylar yaptırılmıştır. Anadolu'da Selçuklular tarafından yaptırılan kervansarayların toplam sayısı ise 90 civarındadır.

Selçuklu sultanları Anadolu'da ticaretin gelişmesine çok önem vermişlerdir. Gemilerle limanlara veya Orta Asya'dan direkt yolla gelen baharat ve ipekli kumaş gibi o zaman çok revaçta olan mallar hep kervanlarla bir yerden diğer yere naklediliyordu. Kervan, Farsça'dan gelme bir sözcük olup uzak yerlere yolcu ve ticaret eşyası taşıyan deve katır vb. yük hayvanları dizisi anlamına gelir. Kervanda deve, at ve katırlar kullanılır, her kervanda genellikle yedi deveden oluşan katarlar bulunurdu. Bir deve iklim koşullarına göre 160-450 kilo arasında yük taşırdı. Yolcular devenin iki yanına asılmış küfelerde otururlardı. Tüccar eşeğine binerek katarın başına geçer, kuşluk vaktinden akşam ezanına kadar olan 8-9 saatlik bir günde takriben 40 km mesafe alınırdu. İşte böyle bir zorlu günün sonunda dinlenmek ve ihtiyaçları gidermek için konaklama tesislerine gereksinim vardı. Kervanlar taşıdıkları yükün ağırlığına göre ağır ve hafif kervanlar diye ikiye ayrılırdı. Ağır kervanların en büyüğü yılda bir defa Arabistan'a hacı götürülen Hicaz kervanıydı. Yolculuk Konya'dan 70 günde gerçekleştirilirdi. Hac görevi ifa edildikten sonra Arabistan'dan da mal alınarak geri dönülürdü. Kervanı yöneten kişiye Kervanbaşı denirdi.

Kervansarayların bulunduğu ana işlek güzergahlar, Aksaray-Kayseri, Kayseri-Malatya, Kayseri-Sivas, Sivas-Amasya, Konya-Ankara, Konya-Beyşehir, Antalya-Afyon, Antalya-Adana idi. Antalya ve Alanya'dan başlayan yol; Konya, Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzincan ve Erzurum'dan geçerek İran ve Türkistan'a ulaşırdı. Kervanların bazen çok güç iklim şartları altında çok uzun mesafeleri kat etmeleri gereken Anadolu'da, Sultanlar kervanların güvenlik, ihtiyaç giderme ve konaklama gereksinimlerini karşılamak için mümkün olduğu kadar çok sayıda ve su başlarında olmasına çalıştıkları yerlerde bir vakıf hizmeti olarak, konaklama yerleri olarak kervansaraylar yaptırmışlardır. Bu kervansaraylar, han veya sultan hanı diye anılırlar.

Kervansaraylar, kalın ve yüksek duvarlı gösterişli yapılardır. Çevre duvarları boyunca ve köşelerde payanda kuleleri inşa edilmiştir. Ana giriş kapısı taç kapısı olarak anılır ve Selçuklu taş işlemlerinin olağanüstü güzelliğini bu kapılarda bulmak mümkündür.

Kervansaraylarda konaklama üç gün süreyle hiçbir ücrete tabi değildi. Giderler Sultanlar, Beyler ve ait oldukları vakıflar tarafından karşılanırdı. Antalya yöresindeki Selçuklu hanlarından birkaçı: Evdir han, Şarapsa hanı, Alarahan, Kırkgöz hanı, Susuzhan Konya Aksaray arasında Aksaray'dan 42 km, Konya'dan ise 110 km kadar uzaklıktaki 1. Alaeddin Keykubat tarafından 1228-29 yılları arasında mimar Muhammed bin Havlan el-Dımişki'ye yaptırılan ve yanındaki kasabaya da ismini veren **Sultan Hanı**, Selçuklu kervansaraylarından bugüne dek kalanlar ve restore edilenler arasında en bakımlı ve 116 m boyu ve 4800 m² alanıyla en görkemlisidir. Yalnız doğu cephesi birkaç mazgal penceresiyle delinmiş olan han, sağır beden duvarları ve payanda kubbeleri ile dışardan kaleye benzeyen kütsel bir yapı görünümündedir. Kuzey cephesinin ortasındaki taş oyma, zengin geometrik öğelerle bezeli anıtsal taç kapının arkasındaki boyutları 49x64 m olan dikdörtgen planlı büyük bir eyvan avlulu bölüme açılır. Avlunun sol kenarı boyunca sivri tonozlarla örtülü dükkan, hamam, oturma ve yatma amaçlı bir sıra oda uzanır. Sağ kenarda ise avluya bakan cepheleri açık bırakılmış mal depoları olarak kullanılan mekanlar vardır. Bu avlunun ortasında dört ayak üzerinde kare planlı bir köşk mescit yükselir. Avlunun güneyinde yine dikdörtgen planlı 32x52 m kapalı bir bölüm vardır ki bu bölüm deve at vb. kervan hayvanları için düzenlenmiştir. Bu bölüm dörder ayaklı sıralarla dokuz kısma ayrılmıştır. Bu bölümün tümü tam ortada birbiriyle birleşen sivri bir tonozla örtülmüştür. Bu sivri tonozun tam ortasında havalandırma ve aydınlatma için planlanmış sekizgen kasnaklı bir kubbe yer alır...

Kaynak:

- Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal, Anadolu uygarlıkları, Net turistik yayınlar
- Ana Britannica.
- Hüseyin Çimrin, Rehberin not defterinden, Rehber Dergisi Sayı 17

Aksaray Sultanhanı Kervansarayı